

LAMPL ZSUZSANNA

Sokrétű nyomozás

(Kárpát-haza Szemle, 2021/1–2. szám, Budapest,
Nemzetstratégiai Kutatóintézet, 208 p.)

A *Kárpát-haza Szemle* a Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata. Legújabb, 2021/1–2. száma is több tudományterületet ölel fel. A hat tanulmány és három kutatási jelentésnek már a címe is figyelemfelkeltő, s hogy nemcsak a címek érdekesek, hanem az írások is, remélhetőleg kiderül majd az alábbi sorokból.

Az első tanulmány címe *Kritikus energetikai infrastruktúrák éghajlati és földtani sérülékenység-vizsgálati módszertani kérdései*, szerzői Fejes Lilian, Czira Tamás, Németh Kornél, Selmeczi János Pál, Ballabás Gábor és Taksz Lilla. Egyikük közgazdász, a többiek a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat munkatársai. Őszintén szólva szociológusként fogalmam sem volt, miről szólhat egy ilyen témájú írás, s ha máshol találkozom vele, biztosan nem olvasom el. De mivel részét képezi a folyóiratnak, amelynek ismertetését önszántamból (és szívesen) vállaltam, becsületesen nekiláttam az olvasásnak. A tanulmány témája az, amit mindannyian érzékelünk – szó szerint a saját bőrünkön –, hogy a Kárpát-medencében zajló éghajlatváltozási folyamatok egyre szélsőségesebb időjáráshoz vezetnek. Ez befolyásolja az energiaigények alakulását és károsan érintheti az energiatermelő és energiaszállító rendszereket. Egyebek között ezt olvashatjuk: „A középhőmérséklet emelkedése mellett a hosszan tartó forró időszakok jelentősen terhelik a villamosenergia-ellátást. A forró napok számának – azaz amikor a maximum hőmérséklet meghaladja a 35 °C-ot – emelkedése a Kárpát-medence térségére különösen erőteljesen fog hatni, akár több 10 nappal emelkedhet ezen napok száma az 1971–2000 közötti időszakéhoz képest. A nyári melegedés mellett a tavaszi fagyos napok számában 5–10 napos csökkenés várható az évszázad közepére, ez pedig a földgáz- és távhőigények csökkenését vetíti előre. A csapadékesemények száma várhatóan csökkenni fog, így ritkábban, de általában nagyobb intenzitással, zivatarok, felhőszakadások formájában érkezik majd a csapadék, ami egyaránt komoly kihívást fog jelenteni mind a három energetikai szektor felszín felett futó infrastrukturális elemeire.” (9. p.) A kutatók ismertetik, milyen módszertani lehetőségek állnak rendelkezésre az energetikai ellátórendszerek éghajlati és földtani sérülékenységének vizsgálatához. Arra keresik a választ, hogy „miként lehet eredményesen felkészülni az energetikai ágazatokban a természeti folyamatok okozta kockázatok növekedéséből fakadó éghajlati, időjárás, és földtani jelenségekre”. (15. p.)

Nagyon jól tettem, hogy elolvastam ezt a tanulmányt, mert az ismertetett folyamatoknak társadalmi hatásai is vannak/lesznek. Bármilyen távolinak tűnhet ugyanis valamely jelenség a társadalomtól, végső soron minden ott, a mi egyszeri emberi létünkben csapódik le.

Kicsit más aspektusból, de ugyanezt bizonyítja Horeczki Réka *Értékes vidéki térségek a koronavírus-járvány idején* című érdekes tanulmánya is, amely a regionális kutatásokat képviseli a folyóiratban. Amint a szerző írja, a vidéki térségek több szempontból sérülékenyebbek a városi régióknál. Ez a járvány időszakában is megmutatkozott. Ugyanakkor a korábbi krízishelyzetekhez hasonlóan a mostani pandémia alatt is felszínre tört a kisebb közösségekben rejlő belső erő. Akárcsak az időjárás szélsőségeivel, a Coviddal is mindannyiunknak megvan a talán túlságosan is sok tapasztalata, így leszögezhető, hogy az elmondottak Szlovákiára is jellemzőek. Gondoljunk például arra, milyen gyorsan és hatékonyan oldották meg helyi szinteken a kezdetben még hiányzó arcmaszkok varrását, vagy a legveszélyeztetettebb lakossági csoport, az idős emberek étel- és gyógyszer-ellátását. S nálunk is érvényes, hogy megnőtt a kisvárosi és vidéki ingatlanok iránti kereslet.

A Covid kísért a következő írásban is, bár ennél azért sokkal többről szól Kucséra Bence *Az erdélyi szórványoktatás aktuális helyzete, a Covid-19 járvánnyal összefüggő kihívásai* című pedagógiaszociológiai tanulmánya. A Nemzetstratégiai Intézet 2014–2019 közötti szórványoktatási mintaprogramjainak ismertetésével kezdődik, majd a távoktatásra való átállásban rejlő lehetőségekkel és korlátokkal foglalkozik. Nagyon hasznosnak tartom, hogy a szerző tisztázza és pontosítja az alapterminológiát, ugyanis a távoktatás és a többi manapság napi szinten használatos fogalmakat a hétköznapi szóhasználatban sokszor keverik vagy helytelenül használják. Az adatokkal is sűrűn megtámogatott, információgazdag és hatástanulmányi funkciót is betöltő írásból itt azt a részt szeretném kiemelni, amely az említett szórványoktatási mintaprogramokat ismerteti, ezek ugyanis jelentős szerepet töltenek be az ifjúság magyar identitásának megőrzésében és fejlesztésében. A 2014/2015-ös tanévben indult tömbmagyar központtal működő szórványoktatási mintaprogram központja Székelyudvarhely. Olyan középiskolások magyar nyelven történő középfokú oktatását támogatja székelyudvarhelyi középiskolákban, bentlakással, akiknek saját lakóhelyükön nincs lehetőségük magyar nyelvű középiskolai tanulmányokat folytatni. A másik mintaprogram a tömbmagyarságon kívüli regionális központtal működő szórványoktatási mintaprogram, melynek központja Négyfalu. Ez a program a 2015/2016-os tanévben indult, vonzáskörzete Brassó megye. Hasonló céllal és módon működik – tehát magyar középiskolában, bentlakásosan –, mint az előző program. Továbbá létezik még a tömbmagyar és tömbmagyarságon kívüli regionális központok nélkül működő szórványoktatási mintaprogram, másképpen Fehér megyei program, melynek lényege, hogy „általános és esetenként középiskolás gyermekek helyben történő oktatását támogassa úgy, hogy a gyermekek lakóhelyén lévő vagy lakóhelyéhez közeli, általuk választott intézményekben magyar nyelvű oktatást és foglalkozásokat biztosít számukra délutánonként. Ez a program [...]

a 2016/2017-es tanévben indult, vonzáskörzettel csak közvetetten rendelkezik (a program helyben, utaztatás és bentlakás nélkül folyik)”. (24–25. p.)

A negyedik tanulmány *Imre király hamisnak vélt 1197-es okleveléről* szól, szerzője Szegedi László rimaszombati régész. Visszarepíti az olvasót a távoli 12. évszázadba, amikor Imre király a Blagay család egyik ősének ezzel az oklevéllel engedélyezte, „hogy az apja, III. Béla és saját maga királyi címerét, az aranykoronás, arany karmú oroszlánt használhassa a pajzsán, a sisakdíszén és a zászlaján”. (200. p.) Az oklevelet a szakma eredetileg hitelesnek tartotta, majd hamisnak vélték, de újabban megint hiteles forrásként kezelik. A szerző is úgy véli, hogy az oklevél eredetiségét megkérdőjelezők érvei megdönthetők, és épp ennek érdekében végez el egy nagyon izgalmas, alapos és aprólékos történelmi nyomozást, amit lehetetlen néhány sorban összefoglalni, hiszen a szépsége csak az olvasás során bontakozik ki. A tanulmányt gazdag képanyag egészíti ki.

Ugyancsak a múltban gyökeredzik a *Zászlóhasználat a székelyeknél a kezdetektől 1944-ig* című tanulmány, melynek szerzője, Mihály János, elkötelezett zászlókutató, tulajdonképpen „zászlólógus”, a 2009-ben létrejött székelyudvarhelyi Székely Címer-, Pecsét- és Zászlótörténeti Munkacsoport kezdeményezője. Írásában azzal foglalkozik, hogy „az évszázadokon át katonáskodó székelységnek milyen hadi jelvényei (zászlói, lobogói) lehettek vagy voltak”. (201. p.) Elemzését a sztyeppei népek zászlóival kezdi, majd a középkori Magyar Királyság zászlóhasználatával folytatja, amikor aranykorát éli a zászlókultusz. „Ekkor már a királyok mellett zászlót használtak a főurak, lovagok, városok, céhek is. A korszak kezdetén, a lovagság intézményeinek kialakulásával együtt megjelenik a címer és a címeres zászló (banner).” (101. p.) Foglalkozik továbbá az Erdélyi Fejedelemség és a Rákóczi-szabadságharcbeli hadizászlókkal, a 18. században és a 19. század elején Székelyföldön használt zászlókkal, a szabadságharc idejéből származó zászlókkal, valamint az 1867–1944 közötti időszak székelyföldi vármegyei és városi zászlóival. Akárcsak az előző tanulmány, ez is egy izgalmas, alapos mon tematikus időutazás, de ugyanakkor társadalomrajz is, hiszen a zászlók nem véletlenül jönnek létre, s nem véletlenül lesznek olyanok, amilyenek.

Sántha Attila tanulmánya az *A munténiai Argeş folyónév magyar eredetéről – kutakodás az Árnys, Árnyas, Nyárjas, Árjas, Árgyos, Árgyas földrajzi nevek körül* címet kapta, s ez a cím tulajdonképpen elárulja, hogy ez egy etimológiai kutatás összegzése. A szerző szerint a folyó neve magyar eredetű, ugyanis a magyar Árnys, Árnyas, Nyárjas, Árjas, Árgyos, Árgyas víznevcsaládból származik. Amint írja, „ez utóbbi névcsalád létét jelen tanulmányban bizonyítom: eddig azért nem kapott figyelmet, mert a magyar etimológiai szótárak a víznevek alapjául szolgáló árnyas melléknevet hibásan 19. századi, nyelvújítási szónak tartják (ezért a rá alapuló földrajzi nevek is új fejlemények lehetnek, gondolták). Adatokat hozok fel arra, hogy mind az árnyas melléknév, mind annak Árnys, Árnyas, Nyárjas, Árjas, Árgyos, Árgyas víznev-realizációi sokkal-sokkal régebbiek a nyelvújításnál.” (202. p.) Vagyis egy újabb érdekes – ezúttal nyelvészeti – nyomozásról olvashatunk a folyóirat hasábjain.

Ezzel zárul a tanulmányok sora, s következnek a kutatási ismertetőik, amelyek véleményem szerint nyugodtan megjelenhettek volna a tanulmány „rovatban” is.

Elsőként Bali János *A Magyarországon élők ismeretei és attitűdjei a határon túli magyarokról a 2010-es években* c. írása ragadja meg a figyelmet, az enyémet különösen, hiszen hasonló kérdésekkel magam is jó húsz éve foglalkozom, csak többnyire a szlovákiai magyarok vagy a szlovákok szemszögéből. A kutató (aki néprajzos) fő kutatási kérdése, hogy az anyaországban lakók határon túli magyarokról alkotott képe az államnemzeti, vagy a kultúrnemzeti felfogáshoz áll-e közelebb. A választ erre, s természetesen számos más kérdésre egy 2016-ban, 1800 fős, országos reprezentatív mintavételű kérdőíves kutatásból nyert adatok alapján adja meg. A kutatás célcsoportját alkotó felnőtt magyarországi lakosokat a határon túli magyarokról alkotott ismereteikről, a róluk való véleményeikről és attitűdjeikről, a magyar kormány külhoni magyarokat érintő nemzetpolitikájának értékeléséről is kérdezték. A fő kutatási kérdésre adott válasz: „a 2010-es évek derekára újra a kultúrnemzeti felfogás vált általánossá, amelynek legfőbb meghatározója, hogy a határon túli magyarokat az anyaországiak több mint 80%-a a magyar nemzet részének tekinti, hogy a magyarországi nem egyenlő a magyarral (utóbbi tágabb fogalom), illetve a magyarokat – határon innen és túl – elsősorban a kultúra köti össze; a kultúra kell, hogy összekösse.” (150. p.) A tanulmány első része a nemzetkoncepciókkal foglalkozik, majd a határon kívüli magyarok megítélésének politikai összefüggéseivel. A másik rész az empirikus adatokat ismerteti. Számtalan adatot és összefüggést. Ezekből most csak taláломra válogatok, ugyanis számomra mind érdekes és mind beindítja a kutatói fantáziámat. Lássuk hát: a magyarországi magyarok a magyarsághoz való tartozás legfontosabb kritériumának az önbesorolást (magyarnak tartsa magát) tartották, de fontos magyarságkritérium volt a nemzeti színű zászló tisztelete, a magyar anyanyelv, a magyar kultúra ismerete/szeretete és a magyar nyelvtudás is. „A válaszadók a határon túli magyarok kapcsán inkább a morális tulajdonságokat (összetartás, nemzeti érzelem, becsületesség, tolerancia, kevésbé önző, kevésbé öntelt) hangsúlyozták, ezzel szemben a kompetencia dimenzióban értelmezhető tulajdonságok (intelligencia, versenyszellem) szerintük kevésbé jellemzik a határon túli magyarokat.” (141. p.) A felmérésben részt vevők saját bevallásuk szerint kevés információval rendelkeznek a határon túli magyarokról. Ehhez annyit fűznék hozzá, hogy az ismertetett eredmények tanúsága szerint különösen kevés ismerettel rendelkeznek a szlovákiai magyarokról, miközben ez irányú ismereteik mondhatni Erdély-központúak. Pedig a magyarországi magyarok jelentős többsége szerint a szomszédos országokban élő magyarok – így mi, szlovákiai magyarok is – részét képezik a magyar nemzetnek, de ugyanúgy a többségi államnak is, amelyben élnek. S végszóként ehhez a remek tanulmányhoz a következő megnyugtató vagy legalábbis kedvező eredményt/megállapítást idézném: „a különböző határon túli magyar közösségek megítélése kivétel nélkül pozitív.” (141. p.)

Bauer Zsófia, Bálint Alíz Kamilla, Schwarcz Gyöngyi és Péti Márton *A külhoni magyarok online diskurzusainak kvalitatív és kvantitatív elemzése a netnográfia módszerével* című tanulmánya is empirikus kutatásra épül, s újszerű, egyben nagyon aktuális témával foglalkozik, ráadásul újfajta módszerrel, a netnográfival. Ez tulajdonképpen „internetes etnográfia”, online közösségek szisztematikusan, kommunikáció alapú

mélyelemzése, amelynek mikéntjét a tanulmány készítői részletesen ismertetik. Ami ezt a konkrét kutatást illeti, megtudjuk, hogy „a külhoni magyarok online diskurzusainak netnográfiai feldolgozását célzó kutatás módszertanilag öt fázisra tagolódott. Az első fázisban került sor a felhasználói kifejezések feltérképezésére és a kulcsszóháló kialakítására. A kutatás második fázisában került sor az adatok összegyűjtésére egy úgynevezett »data-mining« (adattányászó) szoftver, közösségi médiafigyelő eszköz segítségével. A következő, harmadik lépésben az adattömegben megjelenő autentikus felhasználói narratívák, témakörök, témák és véleményorientációk feltárása és értelmezése történik meg. A negyedik fázis a szisztematikus kódolás szakasza. Végül pedig sor került a mélyelemzésre és a legfontosabb eredmények megfogalmazására (ötödik fázis).” (154. p.) Módszertani szempontból ezúttal is gyümölcsözőnek bizonyult – mert hogy mindig az, legalábbis az én véleményem és tapasztalatom szerint – a különböző módszerek kombinálása. A kutatás 2019 közepétől 2020 végéig zajlott, így valóban nagyon friss eredményekkel szembesülhetünk. Mind nagyon érdekes, s nem könnyű kiválasztani, mit közöljek itt ízelítőképpen. Már csak azért sem, mert a kutatás 11 előre megadott téma követését, majd kvantitatív és kvalitatív elemzését tűzte ki célul és mintegy 150 forrástípust és csatornát vizsgált. A kapott eredmények részben össze-csengenek korábbi kutatások eredményeivel, például az internettel való ellátottság és az internethasználat elterjedtsége az egyes országokban továbbra is eltérő: „az internetpenetráció arányaiban Szlovákiában a legmagasabb, a közösségi média csatornáit legnagyobb arányban pedig Romániában használják. [...] 2020-ban minden régióban jóval nagyobb mértékben növekedett a közösségi média használata, mint az internetpenetráció mértéke. Ennek egyik magyarázata a koronavírus kommunikációs szokások megváltoztatására tett erőteljes hatásában kereshető. 2020-ban továbbra is Szlovákiában a legnagyobb az internetpenetráció mértéke, de a legnagyobb növekedés az internet elterjedtségében Ukrajnában történt.” (155. p.)

A vizsgált témákat tekintve „legélénkebben a helyi és az anyaországi közélet és politika eseményei iránt érdeklődnek a külhonban élő magyarok [...], Trianon kérdése még mindig nagyon heves érzelmeket vált ki, a sportsikereknek viszont együtt tudnak örülni”. (164. p.) Egyébként a szlovákiai magyarok online kommunikációjában sokkal erőteljesebben jelennek meg a sportról, sportéletről szóló diskurzusok, mint másutt.

Bálint Alíz Kamilla *A Hargita megyei pedagógusok digitális attitűdjének alakulása és az azt befolyásoló tényezők vizsgálata a járványhelyzet időszakában* című írása a folyóirat utolsó nagylélegzetű, ugyancsak információban gazdag és tartalmas anyaga. A pedagógusok digitális eszközökhöz való hozzáállását befolyásoló tényezőkről (az esz-közellátottság, a képzési és továbbképzési lehetőségek, a támogatói környezet, az ezekből adódó iskolai versenyképesség, a tanintézmények regionális helyzete), valamint a távoktatással kapcsolatos attitűdökről értekeznek. A kutatás célcsoportját 370 Hargita megyei pedagógus és az iskolák vezetői alkották, az alkalmazott módszer az önkitöltős kérdőív és az interjú volt. A kutatás egyik tanulsága, hogy „a járványhelyzetben kényszerűen kialakult távoktatás több negatív extern hatása ellenére [...] a pedagógusok digitális eszközökhöz való viszonyulása javulófélben van. Ugyan még mindig a

hagyományos módszerek képezik a tanóra alapját az attitűdökből adódóan, számos, a távoktatásban bevált eszköz, online platform és módszer átszivárgott a távoktatást követő tantermi oktatásba. A tanárok igyekeztek visszaállítani az oktatás alapját jelentő frontális kommunikációt, viszont kiegészítve és megújítva a digitális eszközök többszöri alkalmazásával. Emellett a távoktatás hozadékaként az intenzívebb eszközhasználatra való nyitottság is megjelenik a tanárok körében, illetve egyre több az ezekhez az eszközökhöz szükséges képzéseken való részvételi lehetőség is.” (187. p.) Leszögezhetjük, hogy ez mindenképpen pozitív kicsengés, legalábbis az oktatás módszertanának innovációja tekintetében (ami persze önmagában még nem mindig jelent minőségi változást).

Végezetül: minden folyóirattípusnak megvan a maga előnye. Egy interdiszciplináris folyóiratban az a jó, hogy az olvasó a saját szakmáján kívül más tudományterületről is tálcán kapja az ismereteket, nem kell keresgélnie. A *Kárpát-haza Szemle* ismertetett száma sokrétű, színvonalas írásokat tartalmaz. Ress Boglárka főszerkesztő sikeres munkát végzett.